

Rozpoznawanie symptomów krzywdzenia dziecka

Monika Czaja

Krzywdzenie dzieci

- To wszystkie formy złego ich traktowania — przemocy fizycznej, psychicznej, wykorzystywania seksualnego, zaniedbywania i komercyjnej eksploatacji, prowadzące lub stwarzające ryzyko uszkodzenia ciała, śmierci, krzywdy psychicznej, nieprawidłowego rozwoju lub naruszenia godności. Krzywda ta następuje w relacji dziecka z osobą odpowiedzialną za nie, której dziecko ufa i która ma władzę nad nim

Kategorie przemocy

PRZEMOC
FIZYCZNA

PRZEMOC
PSYCHICZNA

WYKORZYSTYWANIE
SEKSUALNE

ZANIEDBYWANIE

PRZEMOC FIZYCZNA

- ◉ W jej wyniku dziecko doznaje faktycznej fizycznej krzywdy lub jest nią potencjalnie zagrożone.
- ◉ Krzywda ta następuje w wyniku działania bądź zaniechania działania ze strony rodzica lub innej osoby odpowiedzialnej za dziecko, lub której dziecko ufa bądź która ma nad nim władzę.
- ◉ Przemoc fizyczna wobec dziecka może być czynnością powtarzalną lub jednorazową

- ◉ W 2010 r. polskie prawo jednoznacznie odniosło się do problemu przemocy wobec dzieci, w szczególności do stosowania kar fizycznych. Po długiej dyskusji do polskiego prawa wprowadzono regulacje, które zakazują stosowania kar cielesnych.
- ◉ Do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wprowadzono artykuł 961, głoszący, iż „osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych”.

Czynniki, które zwiększają prawdopodobieństwo zaistnienia przemocy:

- Indywidualne - dotyczące charakterystyki ofiar i sprawców przemocy jako jednostek
- Mikrosystemowe - dotyczące funkcjonowania rodziny i środowiska, w którym przebywa dziecko
- Makrosystemowe - dotyczące ogólnych uwarunkowań społeczno-kulturowych

Czynniki związane z ofiarą

● **Płeć**

Według większości badań chłopcy są dużo bardziej narażeni na przemoc niż dziewczynki.

● **Wiek**

Dzieci narażone są na przemoc najbardziej w okresie wczesnego i późnego dzieciństwa od około 3 lat do około 13 lat, choć oczywiście zdarzają się przypadki fizycznego krzywdzenia noworodków, jak również starszych nastolatków.

Czynniki związane ze sprawcą

● Profil socjo-demograficzny sprawcy

Najczęstszymi sprawcami przemocy fizycznej wobec dzieci są ich własni rodzice. Jeśli chodzi o płeć sprawców to bywają nimi zarówno kobiety, jak i mężczyźni. Analizy badań pokazują, że w przypadku stosowania kar fizycznych nieznacznie częściej wykonawcami tych kar są mężczyźni niż kobiety.

● Dziedziczenie wzorców przemocy

Dość powszechnie przyjmowaną teorią wyjaśniającą stosowanie przemocy w rodzinie jest teoria międzypokoleniowej transmisji przemocy. Zakłada się, że fakt doświadczenia w dzieciństwie przemocy ze strony rodziców bądź obserwacja przemocy zachodzącej między rodzicami zwiększa prawdopodobieństwo stosowania przemocy wobec dzieci w dorosłości.

● **Niskie kompetencje wychowawcze**

Na stosowanie przemocy fizycznej i psychicznej jako narzędzia „dyscyplinującego” dzieci może wpływać bezsilność wynikająca z niskich kompetencji wychowawczych. Wielu rodziców stosuje przemoc wobec dzieci nie znajdując innych metod wychowawczych.

● **Alkoholizm i inne uzależnienia**

- obniża tolerancję na potencjalne frustracje spowodowane przez zachowanie dziecka (np. krzyk, płacz)

- powoduje większą skłonność do reagowania na stan frustracji zachowaniami agresywnymi, a agresja ta bywa pozbawiona zahamowań

- alkohol i narkotyki powodują niestabilność emocjonalną i zaburzenia poznawcze, co w przypadku rodzica może prowadzić do nieadekwatnych reakcji na zachowania dzieci i błędne oceny ich zachowań

Czynniki związane z rodziną

- **Trudności socjalno–ekonomiczne**

Czynniki, takie jak ubóstwo, bezrobocie, złe warunki mieszkaniowe, problemy zdrowotne i inne problemy życiowe, mogą zwiększać prawdopodobieństwo występowania przemocy w rodzinie. Są to silne i długotrwałe czynniki stresu (stresory chroniczne), ponieważ stawiają ludzi wobec sytuacji, z którymi nie mogą oni dać sobie rady.

- **Przemoc pomiędzy partnerami**

Wszystkie badania potwierdzają, że dziecko żyjące w rodzinie, w której rodzice stosują wobec siebie przemoc, jest dużo bardziej niż przeciętnie narażone na przemoc.

Trzy wzorce krzywdzenia związane z przemocą małżeńską:

- przemoc wzajemna, gdy oboje rodzice postępują wobec siebie agresywnie, oboje także mogą stosować przemoc wobec dzieci;
- przemoc hierarchiczna, gdzie występuje swoisty łańcuch krzywdzenia. Ojciec bije matkę, która z kolei wyładowuje swoją agresję na dzieciach. Matka jest w tej sytuacji zarówno sprawczynią, jak i ofiarą;
- przemoc ojcowska, gdy ojciec traktuje zarówno swoją żonę, jak i dzieci jako istoty podległe swojej władzy i stosuje wobec nich przemoc.

Czynniki związane z otoczeniem społeczno-kulturowym

- **Historyczne normy kulturowe związane z rodziną i wychowaniem**

W kulturze europejskiej przemoc w rodzinie była nie tylko obecna od wieków, ale także w pełni usankcjonowana. Rodzina miała tradycyjnie strukturę ściśle hierarchiczną, gdzie rodzice posiadali absolutną władzę nad dziećmi, mężowie zaś nad żonami. Stosowanie kar fizycznych wobec dzieci było nie tylko dopuszczalne, ale wręcz stanowiło obowiązek rodzicielski.

- **Akceptacja stosowania kar fizycznych w społeczeństwie**

Także obecnie, w społeczeństwie polskim niektóre przejawy przemocy wobec dzieci, w szczególności dopuszczanie stosowania kar fizycznych, nie są jednoznacznie odbierane jako naganne. Wyniki wszystkich badań dotyczących stosunku Polaków do kar fizycznych wobec dzieci pokazują, że ciągle istnieje spora grupa ludzi, którzy metody takie popierają.

Na co zwrócić uwagę?

- Dziecko: ma widoczne obrażenia ciała (poparzenia, ugryzienia, siniaki, złamania kości), których pochodzenie trudno jest wyjaśnić, boi się rodzica lub opiekuna wzdryga się, kiedy podchodzi do niego osoba dorosła podawane przez nie wyjaśnienia dotyczące ran i siniaków wydają się nieprawdopodobne
- Rodzic lub opiekun: podaje sprzeczne lub nieprzekonujące wyjaśnienia obrażeń dziecka, bądź w ogóle odmawia wyjaśnień mówi o dziecku w negatywny sposób, na przykład używając określeń takich jak „idiota”, „głupi”, „gówniarz” poddaje dziecko surowej fizycznej dyscyplinie nadużywa alkoholu lub narkotyków

PRZEMOC EMOCJONALNA (PSYCHICZNA)

- powtarzający się wzorzec zachowań opiekuna lub skrajnie drastyczne wydarzenie (lub wydarzenia), które wywołują u dziecka poczucie, że jest nic nie warte, złe, niekochane, niechciane lub zagrożone, i że jego osoba ma wartość tylko wtedy, gdy zaspokaja potrzeby innych.

Krzywdzenie takie obejmuje:

- odtrącanie — na przykład umniejszanie wartości dziecka, upokarzanie go czy wyśmiewanie, ogólne poniżanie, odrzucenie lub porzucenie;
- zastraszanie — to działania polegające na stawianiu dziecka w niebezpiecznej sytuacji; grożenie dziecku albo osobie czy rzeczy, na której dziecku zależy; tworzenie atmosfery strachu;
- izolowanie — nakładanie na dziecko surowych ograniczeń, uniemożliwianie interakcji społecznych właściwych na jego etapie rozwoju, oddzielanie dziecka od reszty rodziny;

- wyzyskiwanie/deprawowanie — nakłanianie dzieci do podejmowania niewłaściwych i/lub antyspółecznych zachowań lub postaw, takich jak kradzieże, przemoc werbalna w stosunku do innych, włamania, krzywdzenie osób starszych lub młodszych dzieci;
- brak reakcji emocjonalnej — niedostępność emocjonalna, ignorowanie dziecka, niewyrażanie uczuć, dystans fizyczny i emocjonalny, ignorowanie wyrażanych przez dziecko potrzeb ciepła i serdeczności;
- zaniedbywanie rozwoju umysłowego, opieki medycznej i nauki — ignorowanie potrzeb dziecka w zakresie jego zdrowia psychicznego i fizycznego

Na co zwrócić uwagę?

- Dziecko: zachowuje się w sposób nieadekwatny do wieku (w sposób zbyt dorosły bądź zbyt infantylny) wykazuje zaburzenia jedzenia (niedojada, nadmiernie się objada, wymiotuje) jest opóźnione w rozwoju fizycznym bądź emocjonalnym moczy się bądź zanieczyszcza kałem samookalecza się ma problemy ze snem, nocne koszmary, boi się chodzić spać ma objawy hipochondrii, hysterii, obsesji lub fobii
- Rodzic lub opiekun: ciągle obwinia, poniża i strofuje dziecko nie interesuje się problemami dziecka otwarcie odrzuca dziecko faworyzuje jedno z rodzeństwa w oczekiwaniach i wymaganiach wobec dziecka nie bierze pod uwagę jego możliwości nadużywa alkoholu lub narkotyków

PRZEMOC SEKSUALNA

- To angażowanie dziecka w aktywność seksualną przez osobę dorosłą.
- Wykorzystywanie seksualne dzieci odnosi się do zachowań z kontaktem fizycznym (np. dotykanie dziecka, współżycie z dzieckiem) oraz do zachowań bez kontaktu fizycznego (np. pokazywanie dziecku materiałów pornograficznych, podglądanie, ekshibicjonizm).
- Przemoc ta może być jednorazowym incydentem lub powtarzać się przez dłuższy czas.

Klasyfikacja form przemocy seksualnej wobec dzieci

- działania bez kontaktu dotykowego, obejmujące rozmowy o treści seksualnej, eksponowanie genitaliów oraz oglądactwo, pokazywanie dziecku materiałów pornograficznych,
- pobudzanie intymnych części ciała dziecka — ich dotykanie, całowanie, pobudzanie ręczne lub za pomocą narządów płciowych oraz skłanianie dziecka do wykonywania tych czynności wobec dorosłego,
- kontakty oralno–genitalne,
- stosunki udowe,
- penetracja seksualna — palcem, przyrządem, członkiem,
- pornografia, prostytucja dziecięca,
- przemoc seksualna łączona z różnymi innymi formami przemocy, np. upajaniem alkoholem.

Czynniki ryzyka związane z dzieckiem

- **Płeć dziecka**

Wykorzystania seksualnego częściej doświadczają dziewczynki niż chłopcy

- **Wiek dziecka**

Badania wskazują, iż stosunkowo najczęściej ofiarami przemocy seksualnej stają się dzieci w wieku przedszkolnym. Nie należy jednak zapominać, iż mogą być nimi także dzieci starsze, a także nawet bardzo małe, tj. niemowlęta.

- **Niepełnosprawność**

Istotnym czynnikiem ryzyka doświadczenia przez dziecko przemocy seksualnej jest także jego niepełnosprawność. Dotyczy to między innymi niepełnosprawności intelektualnej.

Czynniki ryzyka w rodzinie

- **Atmosfera panująca w domu rodzinnym**

Badania wskazują, iż najsilniejszym czynnikiem ryzyka w tym względzie jest funkcjonowanie w tzw. nieszczęśliwym domu (rozwód rodziców, wychowywanie się tylko z jednym rodzicem biologicznym lub w rodzinach z konfliktami)

- **Fizyczna lub psychiczna nieobecność jednego z rodziców**

Są to m.in. życie bez jednego z biologicznych rodziców związane z jego fizyczną nieobecnością, niedostępność matki spowodowana różnego typu czynnikami, np. zatrudnieniem poza miejscem zamieszkania, niepełnosprawnością lub chorobą, wychowywanie się z przybranym ojcem

- **Obecność innych form patologii**

Wykorzystanie seksualne dziecka ma miejsce statystycznie częściej w rodzinach, w których zdiagnozować można inne formy patologii, np. inne formy przemocy fizycznej wobec dzieci, a także pomiędzy innymi członkami rodziny, zaniedbywanie dziecka, a także okrucieństwo wobec zwierząt

Środowiskowe czynniki ryzyka

- **Społeczna izolacja rodziny**

Rozumiana jako brak lub ubogie relacje z otoczeniem — rzadkie kontakty z pojedynczymi osobami, grupami czy teŹ instytucjami — jest cechą wspólną wielu rodzin, w których występuje różnego typu krzywdzenie dzieci, w tym także przemoc seksualna. Brak kontaktów ze społecznością może wynikać z dąŹenia sprawcy przemocy, którego celem jest ograniczenie kontaktów rodziny z otoczeniem, dające mu większą kontrolę nad swoimi ofiarami. Izolacja społeczna zmniejsza tak- Źe ryzyko ujawnienia przemocy — im mniej osób będzie miało kontakt z dzieckiem, tym mniej osób ma szansę zauwaŹenia niepokojących zachowań rodzica czy dostrzeŹenia znaków przemocy.

Na co zwrócić uwagę?

- Dziecko: przejawia dziwne bądź niezwykłe dla swojego wieku zachowania seksualne (np. jest nadmiernie rozbudzone, dużo mówi o seksie) jest wycofane, depresyjne, infantylnie się zachowuje, ma trudności w relacjach z rówieśnikami, odmawia przebierania się w towarzystwie innych (np. przed zajęciami sportowymi) nadużywa alkoholu lub narkotyków. pogorszyło się w nauce ma trudności z chodzeniem lub siadaniem; doświadcza bólu intymnych części ciała jest w ciąży lub jest chore wenerycznie ucieka z domu chwali się nagłym przyptływem gotówki lub prezentów
- Rodzic lub opiekun: przekracza dopuszczalne granice w kontakcie fizycznym z dzieckiem (np. podczas zabawy) nadużywa alkoholu lub narkotyków nie utrzymuje relacji z osobami spoza rodziny przejawia nadopiekuńczość w stosunku do dziecka, ogranicza jego kontakty z rówieśnikami

ZANIEDBYWANIE

- chroniczne lub incydentalne niezaspokajanie jego podstawowych potrzeb i/lub nierespektowanie podstawowych praw, powodujące zaburzenia jego zdrowia i/lub trudności w rozwoju

- Utrzymujący się brak zaspokojenia potrzeb fizycznych i psychologicznych powodujący lub mogący powodować poważne szkody dla zdrowia lub rozwoju dziecka.
- Może obejmować brak dostarczania odpowiedniego pożywienia, schronienia i ubioru, brak ochrony dziecka przed fizyczną krzywdą lub niebezpieczeństwem lub brak zapewnienia mu dostępu do stosownej opieki medycznej lub leczenia.
- Obejmuje też zaniedbywanie lub nieodpowiednie reagowanie na potrzeby emocjonalne, a także niewypełnianie ważnych czynności związanych z opieką nad dzieckiem, co pogarsza stan zdrowia lub utrudnia rozwój osobowości.

Tabela 1. Schemat przykładowych zachowań rodzicielskich oraz możliwych oznak i skutków u dzieci.

	Zachowania rodziców	Oznaki i skutki wywołane u dziecka
Zaniechanie prenatalne	Spożywanie alkoholu przez matkę w czasie ciąży	FAS, FAE, opóźniony rozwój psychomotoryczny, przedwczesny poród, uszkodzenie mózgu
	Palenie papierosów w czasie ciąży	Niska waga urodzeniowa, skłonność do alergii i astmy
	Przyjmowanie środków psychoaktywnych, nadużywanie leków przez matkę w czasie ciąży	Zespół odstawienia, niska waga urodzeniowa, możliwe uszkodzenia mózgu, wcześniactwo
	Stres i depresja, niechciana ciąża, wrogość i konflikty w rodzinie	Niepokój, płaczliwość, kłopoty z jedzeniem i snem
Zaniechanie fizyczne	Niedostateczne lub niewłaściwe żywienie	Niska waga, niski wzrost, wątła budowa ciała, bladej skóry, mała odporność na choroby, bóle brzucha, próchnica, wady postawy, krzywica; dziecko sennie, apatyczne
	Niewłaściwe ubranie	Odzież i obuwie nieodpowiednie do pogody i pory roku, niedostosowane do rozmiarów dziecka, brudne
	Brak lub nieodpowiednie warunki w domu dla dziecka, pozostawianie dziecka samego w domu, pozbawienie dziecka schronienia	Dziecko nie ma w domu swojego miejsca, warunki zagrażają zdrowiu i bezpieczeństwu, wypadki, w skrajnych sytuacjach dziecko jest wyrzucane z domu, niewpuszczane do domu, niezameldowane lub wymeldowane
	Brak opieki i nadzoru, brak zainteresowania tym, co robi dziecko i gdzie przebywa, brak kontroli	Dziecko przebywa w miejscach niebezpiecznych, w sytuacjach zagrażających, może stać się ofiarą osób, które je wykorzystają
	Brak troski o zdrowie, higienę, opiekę medyczną, odpowiednie leczenie, niereagowanie na sygnały choroby ze strony dziecka, niezgłaszanie do lekarzy poważnych urazów i wypadków, brak poszukiwania pomocy w sytuacjach, kiedy jest ona powszechnie uważana za konieczną, zaniebdywanie konsultacji specjalistycznych	Dziecko brudne, blade, choroby skóry, świerzb, wszawica, próchnica, brak szczepień i badań profilaktycznych, nieodpowiednie leczenie lub niepodejmowanie leczenia w przypadku chorób, poczucie wstydu

	Zachowania rodziców	Oznaki i skutki wywołane u dziecka
	Brak troski o zaspokojenie potrzeb psychicznych: poczucia bezpieczeństwa, przywiązania, akceptacji, przynależności, brak oznak fizycznej bliskości	Opóźnienie rozwoju dzieci, niewytworzenie bezpiecznego przywiązania, lęk, niepokój, moczenie się, stereotypie, stres, zaburzenia odżywiania, zaburzenia snu, mała aktywność poznawcza i mniejsze umiejętności eksplorowania świata, obniżona zdolność uczenia się i budowania poczucia kompetencji, autonomii, sprawstwa, przygnębienie, strach, niska samoocena, u starszych zaburzenia osobowości
	Relacja z dzieckiem pozbawiona przyjemności, rzadki kontakt werbalny i fizyczny z dzieckiem	Smutny, ograniczony afekt, wycofanie, poczucie nieszczęścia
	Psychiczna, emocjonalna niedostępność	Utrudniony lub uniemożliwiony zdrowy i prawidłowy rozwój dziecka, niezdolność do rozpoznawania i nazywania uczuć, brak zdolności samokontroli i autonomicznego regulowania emocji, zaburzenia rozwoju, wycofanie kontaktach z innymi, brak empatii
	Niezauważanie sygnałów płynących od dziecka, ignorowanie lub nieumiejętność zaspokajania potrzeb dziecka, niereagowanie na nie, niemówienie do dziecka	Niepewność i nieumiejętność nawiązywania kontaktów z innymi, słaba empatia, opóźnienia w rozwoju psychoruchowym, opóźnienia w umiejętnościach językowych, mniejsze zaangażowanie w zabawę
	Bezradność, nieudzielanie pomocy, wsparcia	Niska samoocena, poczucie bycia mało wartościowym, mniejsza zdolność do szukania pomocy
	Obojętność, niska jakość opieki, niezradność	Niskie poczucie własnej wartości, niskie poczucie przynależności, zwracanie na siebie uwagi, trudności w nawiązywaniu kontaktów, zależność od innych, depresje
	Odrzucenie połączone z tendencją do gniewu	Powstanie przywiązania unikowego, nieśmiałość, uległość, problemy w radzeniu sobie w trudnych sytuacjach
	Złość, wrogość werbalna, napięcie, przemoc	Dziecko przestraszone, zaniepokojone, lękliwe, uległe lub zbuntowane, agresywne lub unikowe, w relacji z innymi dużo niepokoju, złości; u starszych czasem zachowania antyspołeczne, działania przestępcze
	Uniemożliwianie rozwoju społecznego, izolowanie dziecka od rówieśników, więzienie dziecka	Dziecko nie ma kontaktów z kolegami, nie przebywa poza domem; w relacjach z rówieśnikami wycofanie się, izolowanie się, czasem lęk, agresja, mniejsza gotowość do współpracy, czasem ucieczki z domu
	Brak reakcji i przyzwolenie na zachowania zagrażające zdrowiu	Dziecko ma przyzwolenie na palenie papierosów, picie alkoholu, używanie substancji psychoaktywnych
	Przyzwolenie na zachowania stojące w sprzeczności z normami społecznymi, wykorzystywanie dziecka do kradzieży	Agresja, kradzieże, przestępczość

	Zachowania rodziców	Oznaki i skutki wywołane u dziecka
Zaniedbanie edukacyjne	Brak troski o rozwój umysłowy, kształcenie dziecka, niedopilnowanie obecności w szkole, wypełniania zadań domowych, niezapewnienie odpowiedniej stymulacji poznawczej, nierealizowanie wskazanych badań lub zajęć specjalistycznych	Brak wymaganych podręczników i przyborów szkolnych, nieobecności w szkole, spóźnianie się na lekcje, brak przygotowania do lekcji, słabe wyniki w nauce, senność, apatia, mniejsza wytrwałość i zaangażowanie w pracy szkolnej, wagarowanie
	Niezapisanie dziecka do szkoły, udaremnianie odpowiadającej możliwościom dziecka kariery edukacyjnej	Dziecko nie chodzi do szkoły lub realizuje obowiązek szkolny niezgodnie ze swoimi możliwościami, nie korzysta z zaleconych badań i konsultacji pedagogicznych i psychologicznych
	Uniemożliwianie samorealizacji, rozwijania zdolności	Mimo możliwości rodziny dziecko nie uczęszcza na zajęcia sprzyjające rozwojowi
	Niezapewnienie możliwości doświadczania i uczenia się	Nieprzystosowanie społeczne, niska autonomia, małe umiejętności radzenia sobie z problemami interpersonalnymi i współpracy w grupie, słaba odporność na stres
Zaniedbanie cywilno-prawne	Nierespektowanie prawa dziecka do tożsamości — nieregistrowanie jego narodzin	Dziecko nie ma metryki, numeru PESEL, nie jest zarejestrowane w służbie zdrowia
	Brak respektu do prawa dziecka do posiadania i poznania obojga rodziców, nieuznawanie dziecka przez ojca, nieustalenie ojcostwa	Dziecko bez możliwości dochodzenia ojcostwa, poznania ojca, doświadczania jego opieki i odpowiedzialności
	Pozostawienie dziecka w oknie życia	Dziecko nie ma możliwości ustalenia, odszukania i poznania rodziców
	Zaniedbanie zarejestrowania dziecka w służbie zdrowia, niezapisanie do szkoły	Dziecko nie jest poddawane obowiązkowym badaniom profilaktycznym, nie realizuje obowiązku szkolnego
	Lekceważenie prawa dziecka do informacji, wypowiedzi i zajmowania stanowiska w sprawach, które go dotyczą	Brak możliwości bycia poinformowanym i wysłuchanym w rodzinie i instytucjach decydujących o losach dziecka, dziecko czuje się przedmiotem w rękach dorosłych

Czynniki ryzyka

- zaburzenia psychiczne u matek: depresje, wyobcowanie, zaburzenia umysłowe, trudności w postrzeganiu potrzeb własnych i dziecka, w postrzeganiu i ocenie rzeczywistości, niezdolność do empatii, nieodpowiednie żywienie, odrzucenie, ignorowanie dziecka;
- dysfunkcje rodzin: problemy małżeńskie, zmienność partnerów, trudności życiowe, wysoki poziom gniewu, konflikty, alkoholizm, ubóstwo, bezrobocie, trudne warunki socjalne, wysoki poziom stresu, izolacja;
- zachowanie dziecka, jakie może niszczyć interakcje i więź między rodzicami a dzieckiem, a czasem prowadzić do maltretowania: niespokojne, nadmiernie aktywne, nerwowe, nadpobudliwe, wymagające uwagi, agresywne, mające niechęć do jedzenia, trudności z jedzeniem i snem albo też apatyczne, ospałe, długotrwale smutne, wycofane, nienawiązujące kontaktu.

Przyczyn krzywdzenia można upatrywać w:

- rozwoju ontogenicznym jednostki, historii dzieciństwa, aktywności, cechach osobowościowych,
- cechach rodziców: historia przemocy, zaniedbania w rodzinie, odrzucenie emocjonalne, brak ciepła, brak wiedzy i doświadczenia w opiece nad dzieckiem, młodzi rodzice, niedoświadczeni, samotni, psychopatologie rodziców (depresja, stres, brak tolerancji na stres, uzależnienia, agresja, niska samoocena);
- cechach dziecka: wcześniak, niska waga urodzeniowa, mało komunikatywne, płaczące, nadpobudliwe, z kłopotami ze snem, jedzeniem, dzieci niechciane, niepełnosprawne;
- cechach rodziny (mikrosystemu): relacjach wewnątrz rodziny, brak harmonii, konflikty w rodzinie, zerwania wewnątrz rodziny, rozbitcie rodziny, trudne warunki życia;
- w cechach społeczeństwa (ekosystemu): bezrobocie, bieda, brak wsparcia, izolacja, brak zakorzenienia, ruchliwość społeczna, kryzys społeczny;
- cechach makrosystemu: globalne wzory kulturowe przyzwalające na przemoc, kryzys ekonomiczno-społeczny, brak poszanowania praw i wartości dziecka, akceptacja dla kar cielesnych.

Na co zwrócić uwagę?

- Dziecko: często jest nieobecne w szkole lub przedszkolu kradnie jedzenie bądź pieniądze kolegom, żebrze nie otrzymuje potrzebnej mu opieki medycznej, szczepień, okularów jest często brudne, nieprzyjemnie pachnie często jest ubrane nieodpowiednio do pogody nadużywa alkoholu lub narkotyków mówi, że w domu nie ma osoby, która mogłaby się nim zająć popełnia czyny niezgodnie z prawem, takie jak akty wandalizmu czy kradzieże
- Rodzic lub opiekun: nie interesuje się losem dziecka jest apatyczny lub pogrążony w depresji często nie dociera na umówione spotkania nadużywa alkoholu lub narkotyków

Identyfikując różne formy krzywdzenia, należy pamiętać o następujących kwestiach:

- wyróżniamy specyficzne i niespecyficzne objawy krzywdzenia dzieci
- symptomy krzywdzenia są w zdecydowanej większości niespecyficzne
- ujawniające się symptomy przemocy zależą od wielu czynników: wieku dziecka i jego cech, rodzajów i czasu trwania krzywdzenia, sprawcy krzywdzenia i jego roli w życiu dziecka, wsparcia ze strony rodziny i otoczenia dziecka
- objawy krzywdzenia mogą ujawnić się w różnych momentach życia dziecka (nie tylko bezpośrednio w czasie i po doświadczeniu krzywdzenia), a także przybierać różne formy i stopień nasilenia
- występowanie pojedynczego objawu na ogół nie jest dowodem na to, że dziecko doświadczyło krzywdzenia, ale nasilenie się go lub pojawienie kolejnych zwiększa prawdopodobieństwo, że mamy do czynienia z krzywdzeniem dziecka

Symptomy specyficzne

To objawy, które z pewnością i wysokim prawdopodobieństwem wskazują na wystąpienie daniej formy krzywdzenia.

Przemoc fizyczna:

- pręgi na plecach, nogach i rękach
- pęknięcia skóry, rany lub strupy w miejscu przyczepu małżowin usznych do czaszki
- krwawe wylewy do gałek ocznych
- sińce – szczególnie liczne, na różnym etapie gojenia
- ślady od przypalania papierosem przypominające ślady po ospie

Przemoc seksualna

- ciąża
- choroba weneryczna
- obecność spermy na ciele dziecka
- niewyjaśnione urazy genitaliów i odbytu lub zakażenie dróg moczowych

Zaniedbywanie

- niższa waga i wzrost, wątła budowa ciała, bladość skóry
- oznaki braku higieny i nieleczonych chorób
- nieodpowiednia do pory roku, brudna odzież i obuwie niedostosowane do rozmiarów
- brak opieki nad dzieckiem, przebywanie dziecka w zagrażających jego bezpieczeństwu miejscach
- brak opieki medycznej, badań kontrolnych i szczepień

Symptomy niespecyficzne

To objawy, które mogą pojawić się w wyniku różnych sytuacji w życiu dziecka i nie muszą mieć związku z krzywdzeniem

- regres w rozwoju i funkcjonowaniu dziecka
- izolowanie się, apatia
- trudności szkolne
- depresja, lęk
- zachowania ryzykowne i aspołeczne
- uzależnienia
- zachowania autodestrukcyjne (samookaleczenia, próby samobójcze)
- nadmierna seksualizacja, problematyczne zachowania seksualne
- zaburzenia snu, zaburzenia odżywiania
- moczenie się zanieczyszczanie
- zahamowanie rozwoju fizycznego, spadek wagi